

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра загальної та практичної психології

Кваліфікаційна робота
(магістра)

з теми: **«МОДАЛЬНІ ОЗНАКИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОСТОРУ
У ПРОЯВІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДОВІРИ СТУДЕНТСЬКОЇ
МОЛОДІ ДО ВЛАДИ»**

Виконала: студентка 2 курсу
Ps1-M21z групи
спеціальності 053 Психологія
(заочна форма навчання)
Пержан Анастасія Володимирівна

Керівник:
Онуфрієва Ліана Анатоліївна,
доктор психологічних наук,
професор, завідувач кафедри
загальної та практичної психології

Рецензент:
Гончарук Наталія Миколаївна,
доктор психологічних наук,
доцент, доцент кафедри
загальної та практичної психології

Кам'янець-Подільський – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ОСОБИСТІСНОГО ПРОСТОРУ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДОВІРИ ДО ВЛАДИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	9
1.1. Соціально-психологічні ознаки та фактори формування особистісного простору студентської молоді	9
1.2. Особливості уявлень студентської молоді про владу	15
Висновки до розділу 1	26
РОЗДІЛ 2. ФЕНОМЕН ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДОВІРИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	27
2.1. Феномен інформаційної довіри до влади.....	27
2.2. Довіра як атрибут громадянського суспільства	35
Висновки до розділу 2	43
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОДАЛЬНИХ ОЗНАК ОСОБИСТІСНОГО ПРОСТОРУ У ПРОЯВІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДОВІРИ ДО ВЛАДИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	44
3.1. Методологічні позиції емпіричної програми дослідження	44
3.2. Програмно-методичне забезпечення дослідження	50
3.3. Результати емпіричного дослідження	59
Висновки до розділу 3	87
ВИСНОВКИ.....	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	93
ДОДАТКИ.....	101

ВСТУП

Актуальність теми. Поряд з необхідністю підготовки висококваліфікованого фахівця-професіонала у закладах вищої освіти на передній план висувається завдання формування політично культурної особистості, яка може динамічно орієнтуватися в сучасних вітчизняних і зарубіжних політичних системах. У такому ракурсі актуальним є вивчення інформаційної довіри до влади як складової частини політичної культури і політичної свідомості української молоді. Зацікавленість такою постановкою проблеми містить специфічні аспекти визначення ролі інформаційного впливу на життя людини, що в ідеалі покликаний сприяттю реалізації конструктивних соціальних установок, завдяки яким суспільство поповнитися свідомими поінформованими громадянами, здатними розбудовувати демократичну правову державу.

Водночас реформування суспільства і перехід до ринкових відносин різко активізували соціально-інформаційні процеси, які досить часто здійснюють негативний вплив на свідомість людини, і, як результат, починають блокувати її політичну свідомість і активність, а з часом й її інформаційну довіру до політичної реальності і дій влади. Загалом, інформаційні комунікації є своєрідним соціально-комунікативним полем суспільного життя, що з'єднує усі компоненти суспільної сфери та структурує відповідну суспільну діяльність. При належній, і навіть надмірній поінформованості сучасної людини, питання щодо її повноцінного інформаційного забезпечення все ж таки залишається відкритим в силу внутрішніх індивідуально-психологічних особливостей людини як суб'єкта політичної діяльності.

Сучасна реальність соціально-економічного та історико-політичного розвитку української держави актуалізує проблему вивчення внутрішнього світу особистості, із усіма тенденціями та закономірностями її становлення й розвитку у нестабільних, і навіть критичних умовах. Слід зазначити, що у

вітчизняній та зарубіжній психологічній літературі розроблено цілу низку теоретичних концепцій, де використовуються поняття «життєвого простору», «образу світу», «образу Я», «суб'єктивного простору», «психологічного простору» тощо, однак малочисельними є дослідження, де б на практичному рівні було операціоналізовано модальний зміст просторової організації особистості в межах її інформаційної безпеки і захищеності.

Наукові доробки емпіричних досліджень та теоретичних узагальнень містять досліджені функції психологічних меж особистості (О. Асмолов, В. Коширець, К. Левін, С. Максименко, С. Нартова-Бочавер, В. Татенко, Т. Титаренко, К. Уїлбер та ін.); аспекти аксіологічного виміру психологічних меж особистості в побудові їх життєвого простору (К. Абульханова-Славська, Л. Божович, Ж. Вірна, Б. Братусь, Я. Гошовський, З. Карпенко, С. Максименко, Н. Мозгова ін.). Також в межах сучасних досліджень з політичної психології проблема інформаційної довіри до влади розробляється порівняно недавно. Її психологічні аспекти розглядають Л. Акімова, Г. Андрєєва, О. Бодальов, В. Васютинський, М. Головатий, В. Грачов, О. Лазорко, Т. Ліпман, Г. Почепцов, Н. Хазратова, Ю. Швалб, Х. Шишкіна та ін.

Політична сфера сьогодні меншою мірою визначається ідеологічними системами, проте переважно обумовлюється зовнішніми чинниками неполітичного змісту. Як зазначає український науковець О. Чемшит, якісні зміни у політиці відбуваються під знаком посилення ролі «діючих індивідів» та їх об'єднань, що формують сталі потужні громадянські (комунікативні зв'язки), спричиняючи цим самим вихід інститутів політичної влади із «оптимальної зони», яка описується термінами задоволення першочергових потреб індивіда (Чемшит, 2004). Така тенденція свідчить про орієнтацію політичної еліти на самовиживання й нав'язування умов співпраці, в основу яких покладено односторонні (не громадянські) переваги. В цей час спостерігаємо активізацію міжособистісних взаємодій поза сферою політики, бажання громадського контролю, що об'єднані довірою та комунікацією, і

виступають потужним каталізатором самоорганізаційних процесів у середовищі громадських відносин. Нажаль ця довіра ще не є інституційною, що провокує неможливість соціальнополітичної мобільності, селекції та ротації політичних еліт, деінституалізації політичної влади, переформатування системи. Відсутність системних напрацювань у науковій сфері та низка окреслених проблем породили запитання: якими є альтернатива та перспектива сучасному політичному стану в Україні.

У зв'язку із цим актуалізується необхідність розробки теоретичних положень та емпіричних програм вивчення модальних ознак особистісного простору у прояві інформаційної довіри до влади сучасних студентів. Отже актуальність і недостатність дослідження проблеми зумовили вибір теми магістерського дослідження.

Об'єкт дослідження – модальна організація психологічного простору особистості.

Предмет дослідження – модальні ознаки психологічного простору у прояві інформаційної довіри студентів.

Мета дослідження – теоретичне та емпіричне обґрунтування модальних ознак психологічного простору у прояві інформаційної довіри до влади студентської молоді.

Завдання дослідження:

1. Провести теоретико-методологічний аналіз проблеми психологічного простору і інформаційної довіри до влади особистості у соціально-психологічній літературі.

2. Розробити концептуальне та процедурно-методичне забезпечення вивчення модальних ознак психологічного простору у прояві інформаційної довіри до влади студентської молоді.

3. Емпірично встановити психологічний зміст модальних ознак психологічного простору у прояві інформаційної довіри до влади студентської молоді.

4. Визначити специфіку впливу модальних ознак психологічного простору у прояві інформаційної довіри до влади студентської молоді.

Методологічну і теоретичну основу магістерського дослідження склали концептуальні засади загальнонаукового методологічного принципу єдності свідомості, самосвідомості та діяльності (Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонт'єв, С. Максименко, С. Рубінштейн, С. Смирнов та ін.), загальнопсихологічні положення щодо розгляду особистісного простору (К. Абульханова-Славська, Б. Братусь, І. Гаврилюк, А. Журавльов, В. Коширець, Н. Нартова-Бочавер, А. Петровський, З. Фройд, Е. Фромм та ін.). Основний зміст та підходи до вивчення особистісного простору студентської молоді розкрито у роботах Ж. Вірної, Я. Гошовського, О. Дусавицького, Е. Еріксона І. Кон, та ін.; а також аспекти формування інформаційної довіри до влади висвітлені у роботах В. Васютинського, В. Вілюжаніної, В. Герасімова, І. Кабаченко, Л. Снігур, О. Фальова, Х. Хворост та ін.)

Для реалізації поставлених завдань було використано такі **методи** дослідження: *теоретичні* (аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, систематизація і теоретичне моделювання); *емпіричні* (спостереження; бесіда; тестування – опитувальник «Суверенність психологічного простору» С. Нартової-Бочавер, тест-опитувальник особистісної зрілості, «Методика діагностики міжособистісних стосунків» (Т. Лірі), «Особистісний опитувальник FPI» (модифіковану форму В)) та анкетування – запропоновано авторську анкету «Інформаційний зв'язок влади і суспільства», основні питання якої спрямовані на визначення змісту довіри студентства до інформаційних засобів); *математичної статистики* (непараметричний критерій Краскела-Уоллеса, що призначений для перевірки гіпотези про відмінності у вираженні певних психологічних характеристик одночасно між трьома і більше вибірками). Статистична обробка даних здійснювалась за допомогою комп'ютерного забезпечення SPSS для Windows, версія 13.0.

База дослідження. Вибірку дослідження склали студенти юридичного факультету спеціальності 081 Право Буковинського університету (м. Чернівці, вул. Дарвіна Чарльза, 2А). У дослідженні, яке проводилось у листопаді-грудні 2021 року, взяли участь 57 осіб, віком від 18-ти до 25-х років.

Наукова новизна магістерського дослідження полягає в з'ясуванні специфіки впливу модальних ознак психологічного простору у прояві інформаційної довіри до влади як компетентного рівня сприйняття інформаційних повідомлень від влади студентською молоддю.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що виявлені та об'єктивно підтвержені емпіричні факти складуть основу для подальших емпіричних досліджень внутрішньої просторової організації життя студентів у виробленні стійкої життєвої та інформаційної культури ставлення до політичної дійсності та влади; а також результати дослідження можуть бути використані у лекціях із психодіагностики, психології особистості, політичної психології та соціальної психології.

Надійність та вірогідність результатів дослідження забезпечувалась використанням методів, адекватних меті та завданням дослідження, кількісним та якісним аналізом отриманих даних.

Апробація та впровадження результатів. Основні положення магістерської роботи доповідалися автором та отримали схвалення на таких міжнародних конференціях: на VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи» на пошану професора А.І. Шинкарюка (26 жовтня 2022 р., м. Кам'янець-Подільський), на VII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної психології: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень молодих науковців» (Кам'янець-Подільський, 17 листопада 2021 р.), на VII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі» (Кам'янець-Подільський, 15 лютого 2022 р.), на XIV Міжнародній

науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» (Кам'янець-Подільський, 23 квітня 2022 р.) та знайшли своє відображення у публікаціях автора.

Публікації.

1. Пержан А.В. Особистісний простір як складова соціального простору. *Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи (на пошану професора Шинкарюка А.І.): Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції, 26 жовтня 2022 р.* / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2022. С. 68–72.

2. Пержан А.В. Модальні ознаки психологічного простору у прояві інформаційної довіри студентської молоді до влади. *Актуальні проблеми сучасної психології: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень молодих науковців: Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції, 17 листопада 2022 р.* / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2022. С. 99–102.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який вміщує 84 джерела. Основний зміст роботи та додатки викладено на 92 сторінках. Робота містить 20 рисунків, 4 таблиці.

ВИСНОВКИ

1. В результаті проведеного теоретико-емпіричного аналізу проблеми особистісного простору та інформаційної довіри до влади студентської молоді розкрито соціально-психологічні ознаки і фактори формування особистісного простору студентської молоді, де зазначено, що в період студентства відводиться провідна позиція активної регуляції особистісних меж життєвого простору з метою досягнення стійкої внутрішньої позиції; зацентовано, що в цей період відбувається активне формування соціальної зрілості як готовності до життєвого (особистісного та професійного) самовизначення; та наголошено, що особистісний простір в юнацькому віці визначається змістом вікових особливостей соціалізації студентства, особливостями становлення соціальної спрямованості та зрілості, рівнем соціально-психологічної адаптації та специфічністю особистісного самовизначення та само актуалізації.

Вивчення особливостей уявлень студентської молоді торкається питань аналізу політичного дозрівання особистості, де виокремлено зміст «вторинної» політичної соціалізації, яка припадає на студентський період і характеризується інтенсивним розвитком політичної інформованості, політичних навичок і політичної активності людини. Зазначено, що зміна індивіда у свідомий і активний суб'єкт політики розпочинається з уявлень про владу як про складене в результаті зовнішнього впливу минулого досвіду, яке володіє високою стійкістю й опором до змін, що переломлене через індивідуальні, вікові та гендерні особливості особистості. Детально розглянуто механізми формування уявлень про владу; описано особливості уявлень про владу у різних соціальних групах з різними політичними поглядами; виокремлено центральні позиції у формуванні уявлень про владу і політичних діячів (ідеологічна орієнтація, партійна належність, особиста прагматична зацікавленість, прагнення до змагання тощо), зміст яких актуалізує вивчення інформаційної довіри особистості до повідомлень представників влади.

Вивчення феномену інформаційної довіри до влади розкривається через аналіз функціонування інформаційної системи, окреслення факторів і засобів формування інформаційного простору особистості та опис інформаційної влади в суспільстві, яка відповідає за отримання, селекцію, тлумачення, продукування та поширення інформації. Розкрито зв'язок інформаційної довіри із проблемою інформаційної безпеки особистості. Описано природу впливів, які порушують інформаційний простір особистості, а також окремо зазначено фактори інформаційно-психологічного ризику, які притаманні власне людині. Визначено роль сформованої у людини установки відповідальності за власне життя сприяє конструктивній взаємодії з соціумом, що є умовою її інтеграції в суспільство.

2. Розроблено і реалізовано програму емпіричного дослідження модальних ознак особистісного простору у прояві інформаційної довіри до влади студентської молоді. Деталізовано методологічні позиції щодо складання емпіричної програми, а саме: конкретизоване визначення особистісного простору; окреслено специфіку соціалізації студентів через набуття ними особистісної зрілості; охарактеризовано зміст психологічних меж особистісного простору, які й визначають зміст соціально-інформаційного впливу на особистість.

Тому у концептуальному полі обґрунтування емпіричної програми дослідження дотримано такого розуміння психологічного простору особистості як складової соціально-інформаційного простору, що як специфічний внутрішній «мікросвіт» представлений ознаками особистісної зрілості через комунікативно-особистісні та особистісно-поведінкові характеристики. Наголошено, що забезпечення інформаційної безпеки відбувається завдяки адекватно сформованому рівню інформаційної довіри, який визначається індивідуальною свідомістю людини, тому інформаційна довіра особистості є тим специфічним внутрішнім середовищем, завдяки якому людина моделює відносини із політичною реальністю через ставлення до влади.

3. Розроблено програмно-методичне забезпечення емпіричного дослідження, де використано комплекс стандартизованих психодіагностичних методик (опитувальник «Суверенність психологічного простору» С. Нартової-Бочавер, тест-опитувальник особистісної зрілості, «Методика діагностики міжособистісних стосунків» (Т. Лірі), «Особистісний опитувальник FPI» (модифіковану форму В)) та запропоновано авторську анкету «Інформаційний зв'язок влади і суспільства», основні питання якої спрямовані на визначення змісту довіри студентства до інформаційних засобів:

4. Отримані результати емпіричного дослідження виступили основою для конкретизації визначення модальних ознак суверенності особистісного простору студентів у прояві їх довіри до влади. Диференціація студентів з рівнем прояву них суверенності психологічного простору та використання відповідних методів математичної статистики (непараметричний критерій Краскела-Уоллеса), дозволила чітко окреслити їх психологічний портрет: у студентів з *високим* рівнем прояву суверенності психологічного простору виявлено такі модальні ознаки як суверенність речей, цінностей, фізичного тіла, території і звичок; їм притаманні прояви особистісної зрілості; комплекс комунікативно-психологічних якостей і особистісних властивостей вміщує виражене прагнення до лідерства, альтруїзму, комунікативності, врівноваженості, відкритості та інтровертованості. У прояві інформаційної довіри до влади зафіксований компетентнісний рівень сприйняття інформаційних повідомлень від влади у наближеному інформаційному просторі регіонального рівня; у із *низьким* рівнем прояву суверенності психологічного простору його модальні ознаки знаходять на низькому рівні прояву, що дає можливість стверджувати про так званий депривований вид особистісного простору, що відображено у психологічному портреті несформованої особистісної зрілості студентів, адже основні її показники знаходяться на рівні нижче середнього як задовільні; серед комунікативно-особистісних характеристик заявляють про себе настирність у досягненні

мети з певною долею нонконформізму та нерішучості; а серед особистісних властивостей виділяються невротичність, спонтанна агресивність, роздратованість, реактивна агресивність та емоційна лабільність. У прояві інформаційної довіри до влади зафіксована орієнтація на компетентнісний рівень сприйняття інформаційних повідомлень від влади у віддаленому (глобальному) інформаційному просторі державного (міжнародного) рівня; у студентів із *середнім* рівнем прояву суверенності психологічного простору виокремлено такі його модальні ознаки суверенність речей, суверенність цінностей і суверенність території, які відображено у психологічному портреті їх невизначеної позиції особистісної реалізації; комплекс комунікативно-психологічних якостей і особистісних властивостей вміщує ознаки орієнтації на змагання, прямолінійність, наполегливість; комунікативність, врівноваженість, відкритість та інтровертованість. У прояві інформаційної довіри до влади зафіксована орієнтація на компетентнісний рівень сприйняття інформаційних повідомлень від влади як у наближеному інформаційному просторі регіонального рівня, так й у віддаленому (глобальному) інформаційному просторі державного (міжнародного) рівня.

Проведене дослідження вміщує перспективи подальшого вивчення проблеми у теоретичному осмисленні та емпіричному вивченні внутрішньої просторової організації життя студентів у виробленні стійкої життєвої, інформаційної культури ставлення до політичної дійсності і влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абрамова Ю.Г. Психология среды: истоки и направления. *Вопросы психологии*. 2005. № 2. С. 130–137.
2. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. Москва : Мысль, 2001. 299 с.
3. Агузумцян Р.В., Мурадян Е.Б. Психологическая безопасность личности в периоды поздней взрослости и старости. *Психологический журнал*. 2008. Т.29. № 3. С. 22–29.
4. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания. Санкт-Петербург : Питер, 2001. 272 с. (серия «Мастера психологии»).
5. Андреева Г.М. Социальная психология. Москва : Аспект Пресс, 2005. 363 с.
6. Андрущенко В.П. Організоване суспільство: проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: досвід соціально-філософського аналізу. Київ : ТОВ «Атлант ЮЕМСІ», 2005. 498 с.
7. Асанович В.Я., Маньшин Г.Г. Информационная безопасность: анализ и прогноз информационного воздействия. Минск : Амалфея. 2006. 320 с.
8. Асмолов А.Г. Психология личности: [учеб. пособие]. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 2000. 367 с.
9. Безпека життєдіяльності : підручник для студентів вищих навчальних закладів / кол. авторів; за ред. І.Я. Коцана; худож.-оформлювач І.М. Безрукавий. Харків : Фоліо, 2014. 462 с.
10. Безродна В.І. Особливості формування громадянського суспільства в процесі політичної модернізації України : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». Одеса, 2003. 16 с.
11. Білоусов О.С. Інституалізація громадянської ініціативи в Україні: світовий досвід та національні особливості: автореферат дис. на здобуття

наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Одеса : 2008. 19 с.

12. Білошицький С. Криза довіри громадськості до представницьких політичних інститутів. *Політичний менеджмент*. 2009. № 2. С. 56–66.

13. Буник М. Моделювання громадянського суспільства в період соціальних змін. *Вісник Львівського університету. Сер. Філософські науки*. 2001. Вип. 3. С. 400–409.

14. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Москва : Мир, 2005. 226 с.

15. Берн Э. Групповая психотерапия. Москва : Академический проект, 2000. 464 с.

16. Бодалев А.А. Общее и особенное в субъективном пространстве мира и факторы, которые их определяют. *Мир психологии*. 1999. № 4. С. 26–29.

17. Братусь Б.С. Аномалии личности. Москва : Мысль, 2001. 304 с.

18. Бююль А. SPSS: Искусство обработки информации. Анализ статистических данных и восстановление скрытых закономерностей: пер. с нем. / А. Бююль, П. Цёфель. Санкт-Петербург : «ДиаСофтЮП», 2005. 608 с.

19. Варбан М.Ю. Рефлексія професійного становлення у студентські роки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Київ, 1999. 18 с.

20. Вілюжаніна Т.А. Динаміка ціннісно-сміслової сфери особистості в процесі професійного становлення майбутніх психологів : автореф. дис. на соиск. науч. ст. канд. психол. наук : 19.00.07. «Педагогічна та вікова психологія». Київ, 2006. 22 с.

21. Вірна Ж.П. Професійний простір особистості: від ознак дисциплінарності до реальності суб'єктивного моделювання. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*, 2014. Випуск 23. С. 100–111.

22. Вітвицька С.С. Студент як об'єкт педагогічної діяльності. *Вісник Житомирського педагогічного університету*, 2000. Випуск 6. С. 186–189.

23. Выготский Л.С. Собрание сочинений в шести томах. Т. 3 : История

развития высших психических функций. Москва : Педагогика, 1983. 368 с.

24. Гаврилюк І.О. Емпіричне дослідження рівня вираження суверенності психологічного простору у студентів. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*, 2019. Випуск 44. С. 53–70.

25. Геєць В. Розвиток соціального капіталу – найбільше багатство у світі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу. <http://www.viche.info/journal/2359/>

26. Герасимов В.М. Исследование общественного мнения с позиций акмеологии и политической психологии. Москва : Универсум, 2004. 350 с.

27. Головаха Е.И., Кроник А.А. Жизненный путь и среда обитания человека. Психология и архитектура ; [под ред. Т. Нийта, М. Хейдметса и Ю. Круусвалла]. Таллин, 1993. Ч. 1. С. 191–193.

28. Гошовський Я.О. Ресоціалізація депривованої особистості: монографія. Дрогобич : Коло, 2008. 480 с.

29. Грачев Г В. Информационно-психологическая безопасность личности : состояние и возможности психологической защиты. Москва : Изд-во РАГС, 2008. 125 с.

30. Гримак Л.П. Гипноз в формировании здорового психологического пространства личности. *Мир психологии*. 2001. № 4. С. 81–90.

31. Дэвис Ф. Личная власть; [пер. с англ. С.И. Ананина]. Москва : ООО «Попурри», 2007. 352 с.

32. Декарт Р. Рассуждение о методе, чтобы верно направлять свой разум и отискивать истину в науках. Сочинения в 2 т. Т. 1. Москва : Мысль, 1989. 654 с.

33. Ежевская Т.И. Психологическое воздействие информационной среды на современного человека. *Социальная психология*. 2009. №2. С. 23–34.

34. Заброцький М.М. Основи вікової психології : навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга, 2001. 112 с.

35. Кожем'якіна О. Раціональні та ірраціональні виміри феномену довіри. *Наук. вісн. Чернів.ун-ту : зб. наук. праць*. Вип. 412–413. С. 207–211. («Філософія»).

36. Кон И.С. Психология ранней юности. Москва : Просвещение, 2002. 255 с.
37. Коширець В.В. Інформаційний простір особистості : інтерпретаційні протиріччя визначення. *Психологічні перспективи*. Вип.17. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. С. 118–125.
38. Крайг Г., Бокум Д. Психология развития. Санкт-Петербург : Питер, 2005. 940 с. (Серия «Мастера психологии»).
39. Краснянская Т.М., Непомнящий А.В. Безопасность человека: психологический аспект: учебное пособие. Ставрополь : ЗАО Пресса, 2005. 216 с.
40. Кулажський В.І. Інформаційний вплив як складова інформаційної боротьби. *Соціальна психологія*. 2003. №3. С. 79–91.
41. Ложкин Г.В., Мушкевич М.И., Бохонкова Ю.А. Психология здоровья человека: учебное пособие; [под. ред. проф. Г.В. Ложкина]. Луганск : «Ноулидж», 2012. 288с.
42. Майерс Д. Социальная психология: интенсивный курс. Санкт-Петербург; Москва : Прайм-Еврознак; Олма-Пресс, 2004. 510с. (серия «Мэтры психологии»).
43. Максименко С.Д. К вопросу о внутреннем пространстве свободы личности. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*, 2013. Випуск 20. С. 7–18.
44. Максимова В.Н. Зрелость как акмеологический критерий развития растущего человека. *Мир психологии*. 2002. №3. С. 239–245.
45. Макух О.Є. Довіра як атрибут громадянського суспільства: комунікативний аспект. *ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Випуск 2 (22). 2014. С. 85–89.
46. Маслоу А. Мотивация и личность. Санкт-Петербург : Евразия, 1999. 248 с.
47. Міщенко А. Б. Політична довіра у легітимаційних процесах суспільного інформаційного розвитку. Міжнародна інформація та

міжнародні відносини. С. 63–67. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://http://ijimv.knukim.edu.ua/zbirnyk/1_2/10-mischenko.pdf

48. Мозговая Н.И. Представления о личностном пространстве студентов педагогического вуза : диссертация ... кандидата психологических наук : 19.00.07. Ставрополь, 2002. 173 с.

49. Най Л. Прикладная мифология; пер. А. Хромова. Москва : Эксмо; Санкт-Петербург : Домино, 2003. 480 с.

50. Нартова-Бочавер С.К. Понятие «психологическое пространство личности» и его эвристические возможности. *Психологическая наука и образование*. 2002. № 1. С. 35–42.

51. Нартова-Бочавер С.К. Психологическое пространство личности : монография. Москва : Прометей, 2005. 311 с.

52. Нартова-Бочавер С.К. Опросник «Суверенность психологического пространства» – новый метод диагностики личности. *Психологический журнал*. 2004. Т. 25. № 5. С. 77–89.

53. Олпорт Г. Становление личности. Избранные труды; [пер. с англ. Д.А. Леонтьева, Л.В. Трубицыной]. Москва : Смысл, 2002. 462 с.

54. Почепцов Г.Г. Имиджелогия. Київ : Ваклер, 2000. 768 с.

55. Почепцов Г.Г. Психологические войны. Москва : «Рефл-бук», 2000. 528 с.

56. Лазорко О., Вірна Ж., Акімова Л. та ін. Психологія професійної безпеки: технології конструктивного самозбереження особистості [Текст] : колективна монографія; за ред. Ж. Вірної. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 588 с.

57. Практическая психодиагностика: методики и тесты. Под ред. Д.Я. Райгородского. Самара, 1999. 668 с.

58. Реан А.А. Психология личности : Социализация, поведение, общение. Санкт-Петербург : Пройм-Евроснак ; Москва : Олма-пресс, 2004. 416 с.

59. Рубинштейн С.Л. Человек и мир. Москва : Наука, 1997. 191с.

60. Скоблик Н.В. Контроль громадян над лідерами в теорії демократії Р. Даля: автор. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01 – теорія та історія політичної

науки». Львів, 2005. 20 с.

61. Скрипченко О.В. Вікова та педагогічна психологія : навчальний посібник. Київ : Каравела, 2009. 400 с.

62. Снігур Л.А. Психологія становлення громадянськості особистості : автореф. дис. автореф. на здоб. наук. ст. д-ра психол. наук : 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Київ, 2005. 32 с.

63. Татенко В. Соціальна психологія впливу : монографія. Київ : Міленіум, 2008. 216с.

64. Титаренко Т.М. Життєві завдання як практики самоконституювання особистості. *Соціальна психологія*. 2008. № 6. С. 3–11.

65. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 31 жовтня 2001 року «Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України» від 6 грудня 2001 р. № 1193/2001.

66. Фальова О. Є. Психологічні особливості особистісного розвитку студентів різних спеціальностей у навчальному процесі вищого навчального закладу: автореф. дис. на здоб. наук. ст. канд. психол. наук : 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Харків, 2006. 20 с.

67. Франкл В. Человек в поисках смысла. Москва : Прогресс, 2000. 368 с.

68. Фрейд З. Психология бессознательного: Сборник произведений / З. Фрейд : [сост. М.Г. Ярошевский]. Москва : Просвещение, 2001. 448с.

69. Фромм Э. Гуманистический психоанализ / сост. и общ. ред. В.М. Лейбина. Санкт-Петербург : Юпитер, 2002. 542 с. (серия «Хрестоматия по психологии»).

70. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию. / пер. с англ. Ф. Фукуяма. Москва : ООО И-во «АСТ» : ЗАО НПП «Ермак», 2004. 736 с.

71. Хабермас Ю. Теория коммуникативного действия. *Вестн. Моск.ун-та*. 1993. № 4. С. 43–63. (Сер. 7. «Философия»).

72. Хворост Х.Ю. Вплив інформаційного суспільства на особистість.

Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. асп. і студ. : у 3-х т. Т. 2. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. С. 228–229.

73. Хворост Х.Ю., Засекіна Л.В. Інформаційна безпека у вимірі інформаційно-психологічної позиції особистості. *Актуальні проблеми прикладної психології : мат. III Міжнар. наук.-практ. конф.* Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2012. С. 196–200.

74. Хейдметс М. Человек. Среда. Пространство. Тарту: Изд-во ТГУ, 2009. 162с.

75. Хьёлл Л., Зиглер Д. Теории личности. Санкт-Петербург : Питер Пресс, 2003. 608 с.

76. Чемшит А.А. Государственная власть и политическое участие. Київ : Український центр духовної культури, 2004. 528 с.

77. Шандор Ф. Легітимація влади: і довіра і толерантність як чинники соціального буття. *Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації.* № 4. 2011. С. 225– 230.

78. Штомка П. Социальное изменение как травма. *Социологические исследования.* 2001. № 1. С. 6–16.

79. Швалб Ю.М. Психологічні моделі цілепокладання : монографія Київ : Стилос, 1997. 240 с.

80. Шишкіна Х.Ю. Емпіричне дослідження взаємозв'язку вибіркового ставлень у структурі інформаційно-психологічної позиції та особистісних властивостей студентів. *Психологічні перспективи,* 2013. Вип. 22. С. 263–270.

81. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / пер. с англ.; общ. ред. и предисл. А.В. Толстых. Москва : Издательская группа «Прогресс», 2001. 344 с.

82. Эриксон Э. Детство и общество. Санкт-Петербург : ООО «Речь», 2000. 416 с.

83. Hetherington M. The Political Relevance of Political Trust. *The American*

Political Science Review. Vol. 92. № 4. (Dec., 1998), pp. 791–808. [Электрон. ресурс]. Режим доступа: <http://isite.lps.org/krippe/web/documents/0-1.pdf>

84. Seligman A. *The idea of civil society*. New York : The Free press, 1992. 241 p.